

Osajulkaisu I

Vainikka, P. (2025) Suhteissa rakentuva lapsen suru: Lapsen suruun liittyvän tiedon muotoutuminen sosiaalialan ammattilaisten työssä. *Janus* 33 (4), 364–385.

<https://doi.org/10.30668/janus.141512>

Artikkeli julkaistaan uudestaan väitöskirjan osana artikkelin alkuperäisten tekijänoikeuksien haltijan ystävällisellä luvalla.

SUHTEISSA RAKENTUVA LAPSEN SURU: LAPSEN SURUUN LIITTYVÄN TIEDON MUOTOUTUMINEN SOSIAALIALAN AMMATTILAISTEN TYÖSSÄ

Paula Vainikka: YTM, erikoissosiaalityöntekijä, väitöskirjatutkija, Lapin yliopisto

paula.vainikka@ulapland.fi

Janus vol. 33 (4) 2025, 364–385

Tiivistelmä

Artikkelissa analysoidaan, miten lapsen suruun liittyvä tieto välittyy ja miten sitä jäsennetään sosiaalisena ja suhteisiin kiinnittyvänä ilmiönä sosiaalialan ammattilaisten työssä. Analyysi pohjautuu tammi-kesäkuussa 2022 kerättyyn ryhmähaastatteluaineistoon (N=5; 17) ja nostaa esiin kolme tulkintakehystä: kontekstuaalis-situationaalisen, läheissuhteiden sekä professionaalisen suhteen tulkintakehykset. Kontekstuaalis-situationaalisessa tulkintakehyksessä lapsen suruun vaikuttavat kaikki hänen ympärillään olevat suhteet sekä yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät. Läheissuhteiden tulkintakehyksessä lapsen surua tarkastellaan lapsen lähipiiriin kuuluvien aikuisten toiminnan kautta, kun taas professionaalisen suhteen tulkintakehyksessä painottuvat ammattilaisen toiminta ja suhde lapseen. Näiden suhteiden tunnistaminen edellyttää ammattilaiselta lapsen tilanteen ymmärtämistä ja luottamuksellisen suhteen rakentamista, jotta lapsi voi jakaa surustaan tuottamaansa tietoa. Tulkintakehykset avaavat uudenlaisen tavan merkityksellistää lapsen surustaan tuottamaa tietoa sosiaalialan ammatillisten kohtaamisten kontekstissa.

JOHDANTO

Suru on paljon tutkittu ilmiö (Itkonen 2018, 55), josta on erilaisen tieteenalojen ja tutkimusintressien painotusten vaihtelujen vuoksi tuotettu moninäkökulmaista tutkimustietoa (Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2017, 10). Kuitenkin juuri sosiaalityön näkökulmista tehty tutkimus on jäänyt vähemmälle huomiolle ja keskittynyt pääasiassa lasten sijaishuoltoon liittyviin surukokemuksiin (esim. Fineran 2012). Artikkelissani keskityn tarkastelemaan sosiaalialan ammattilaisten kertomuksia ammatillisista kohtaamisista, joissa he ovat työskennelleet surua kokevan lapsen kanssa. Lähestyn sosiaalialan ammattilaisten kohtaamia surevien lasten kanssa sosiaalisena prosessina, joka sisältää henkilökohtaisen, yhteisöllisen ja yhteiskunnallis-kulttuurisen ulottuvuuden (Neimayer ym. 2014). Kiinnitän erityisesti huomiota siihen, kuinka lapsen suru nivoutuu ammattilaisten näkemyksissä osaksi lapsen merkityksellisiä ihmissuhteita ja erilaisia tilanteita (vrt. Smart 2007; 2011.)

Koska tarkastelen lapsen surua sosiaalityön kontekstissa, lähestyn lapsen surua monenlaisiin elämäntapahtumiin liittyvänä tunteena, sillä juuri sosiaalityössä kohdatut lapsen surua aiheuttavat tilanteet voivat liittyä muuhunkin kuin menetyksiin, kuten ihmissuhteisiin (Berinato 2020) tai arkisiin, elämässä koettuihin tapahtumiin (esim. Poijula 2002; Pulkkinen 2017; Lipponen & Pursi 2022). Lasten suru voi johtua esimerkiksi yksinäisyyden kokemuksista, puutteista kaverisuhteissa tai erilaisista siirtymistä, kuten eroon vanhemmista (Lipponen & Pursi 2022, 216). Lähtökohtana on, että surua voidaan tarkastella tunteena, joka on osa ihmisen vuorovaikutussuhteita syntymästä alkaen (Mäntymaa & Puura 2011, 20).

Tarkastelen artikkelissa ammattilaisten ryhmähaastatteluaineistoon pohjautuen, miten lapsen suruun liittyvä tieto välittyy ja miten sitä jäsennetään sosiaalisena ja suhteisiin kiinnittyvänä ilmiönä sosiaalialan ammattilaisten työssä. Analyysini kohdistuu niihin tekijöihin ja merkityksiin, joita sosiaalialan ammattilaiset haastattelupuheessaan antavat lapsen surustaan tuottamalla tiedolle. Tutkimuskysymykseen liittyy oleellisesti sosiaalityön käytännöissä keskeisesti läsnä oleva pohdinta siitä, nähdäänkö lapset kykenevinä subjekteina, jotka voivat ottaa kantaa omiin asioihinsa (vrt. Kallio & Häkli 2011). Vaikka lapselta saatu tieto katsotaan yhä tärkeämmäksi (Lundy ym. 2011; Larkins ym. 2014; Pösö 2018), on ammattilaisilla edelleen eriäviä näkemyksiä siitä, miten lapsen tietoa tulisi hyödyntää (Kiili & Itäpuisto 2022, 11). Tärkeää on ymmärtää, että lapsella on oikeus tuottaa tietoa asioistaan (Kiili ym. 2023, 166). Artikkelini on osa väitöskirjatutkimustani, joka kytkeytyy osaksi laa-

Vainikka

jempaa, Lasten ja nuorten suru perhe- ja läheissuhteissa (CHYGS)-hankekokonaisuutta.

LAPSI SURUN KOKIJANA JA KERTOJANA

Surun kokemus on luonteeltaan sensitiivinen. Kun lapsi suree, hänen huolenaiheensa ovat moninaisia ja voivat liittyä esimerkiksi vanhemman menetykseen (Bugge ym. 2014, 36) tai läheisen ihmisen sairauteen (Birenbaum ym. 1990; Melhem ym. 2007; Pabon & Basile 2022). Myös vanhempien ero (Marcussen ym. 2019), ystävyysuhteen päätyminen (Protivnak ym. 2020) ja yksinäisyyden kokemukset voivat aiheuttaa surua. Tämän lisäksi surua voivat tuottaa esimerkiksi puutteet kaverisuhteissa sekä erilaiset siirtymätilanteet, kuten vanhemmista eroaminen (Lipponen & Pursi 2022, 216). Näin ollen lapsen suru kumpuaa monenlaisista, arjessa yleisistä ja lähes kaikkia meitä jossain vaiheessa koskettavista tapahtumista (Pirskanen 2023). Kun perhettä kohtaa suru, on erityisen tärkeää, että lapselle annetaan riittävästi tietoa tilanteesta. Jos lapselle ei kerrota avoimesti, hän saattaa ryhtyä rakentamaan omia, mahdollisesti virheellisiä selityksiä tilanteelle.

Vaikka lapsi kohtaa surua kuten aikuisetkin, lapsen surun käsittelyn tapa eroaa merkittävästi aikuisen tavasta. Lapsen suru on kytköksissä hänen ikäänsä ja kehitysvaiheeseensa (Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2017, 90). Mitä nuorempi lapsi on, sitä konkreettisempia hänen keinoja käsitellä surua ovat. Lapsi voi esimerkiksi reagoida suruun käytöksellään (Kübler-Ross & Kessler 2006, 188–200; myös Poijula 2016), ja tunteen ilmaiseminen saattaakin olla enemmän sanatonta käyttäytymistä. Onkin tärkeää muistaa, että pieni lapsi ei välttämättä pysty sanoittamaan surun tunnetta. Siksi surun ilmaiseminen esimerkiksi käyttäytymisen muutoksena tai somaattisina oireina on tärkeää tunnistaa (Fineran 2012; Bugge ym. 2014). Koska lapsi elää usein hetkessä ja kokee maailman muuttumattomana, esimerkiksi kuoleman pysyvyyden ymmärtäminen voi olla lapselle hankalaa. (Dyregrov 1993, 13; Willis 2002, 221; Cleve 2005, 202; Cohen & Mannarino 2011, 118.) Lapsi myös oppii lähipiiriltään, miten surua voi käsitellä, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, miten lapsi suruaan ilmaisee (Rogof 1995; Lipponen & Pursi 2022, 232).

Surusta kertominen vaatii luottamuksellista suhdetta (vrt. Thomas 2002, 177). Lapsi voi jakaa huoliaan luotettavan henkilön, kuten perheenjäsenen, ystävän tai ammattilaisen kanssa. Ammattilaisenkin kanssa luottamuksellinen suhde on tärkeä, esillä se antaa lap-

Vainikka

selle tunteen siitä, että hänen huolensa otetaan vakavasti (Trevithick 2012; Hänninen & Poikela 2016; Brennan & McElvaney 2020.) Aiemmat tutkimukset osoittavat, että ammattilaisten vaihtuvuus saattaa vaikeuttaa tällaisen luottamuksen muodostumista (esim. Strolin-Goltzman ym. 2010).

Sosiaalityössä keskeistä on nähdä lapsi aktiivisena osallisena omassa tilanteessaan. Lapsella tulisi olla mahdollisuus osallistua tiedon tuottamiseen ja olla mukana keskusteluissa koskien hänen omaa tilannettaan (esim. Kiili ym. 2023). Tällainen työskentely tekee lapsesta aktiivisen toimijan, ei vain työskentelyn kohteen. Aiemmat tutkimukset kuitenkin viittaavat siihen, että lapsen tieto saatetaan viranomaiskäytännöissä sivuuttaa ja kuulla esimerkiksi vanhempia lapsen sijasta (Hurtig ym. 2014, 251). Lastensuojelussa tiedonmuodostuksen herkkyyks korostuu, sillä lapsen elämästä kootaan henkilökohtaista tietoa elämän eri osa-alueilta (Kääriäinen 2003, 84–85; Vierula 2017, 15, 99–100). Siksi on tärkeää, että ammattilaiset pyrkivät tietoisesti kuuntelemaan lasta ja ymmärtämään hänen näkökulmaansa, sillä juuri dialogi lapsen ja ammattilaisen välillä mahdollistaa syvemmän ymmärryksen saavuttamisen (Muukkonen & Tulensalo 2018, 134).

Ammatillisissa kohtaamisissa lapselta saatavaa tietoa voidaan kerätä eri menetelmin, kuten haastatteluin ja saduttamalla (Karlsson 2006). Näiden menetelmien avulla voidaan tuottaa myös lapsen näkökulmia esille tuovaa tietoa. Lapset toivovat, että aikuiset huomioivat heidän tietonsa (Duncan 2019), mutta lapsen osallistumisen tulisi aina olla harkittua eikä pelkästään päämäärä sinänsä. Lapsen osallistuminen ei saa olla itsetarkoitus, vaan ennemminkin tulisi pohtia sitä, miksi, miten ja kenen ehdoilla osallistuminen tapahtuu (Kiili 2006). Lapsella tulisi siis olla mahdollisuus päättää, kuinka aktiivisesti hän haluaa osallistua (Thomas 2002; Kallinen & Pirskanen 2022). Sosiaalityössä tulisikin rakentaa sellaisia aarenoita vuorovaikutukselle, jossa sekä lapset, että aikuiset voivat tuottaa tietoa (Butler & Williamson 1994).

Sosiaalityön ammatillisessa kontekstissa tiedon tuottamiseen liittyy myös järjestelmästä aiheutuvia rajoitteita, kuten työn byrokraattisuus ja suuret asiakasmäärät (Broadhurst ym. 2010; Munro 2010a; 2011a; 2011b; Winter 2011). Myös työntekijöiden taidoissa kohdata asiakkaiden tunteita on raportoitu puutteita. Vaikka osa asiakas-kohtaamisiin liittyvien taitojen puutteesta liittyy työn tekemiseen ennen valmistumista (esim. Lefevre 2013), myös valmistuneet sosiaalityöntekijät kokevat ajallisten resurssien ja riittämättömän tuen vaikuttavan negatiivisesti heidän mahdollisuuksiinsa kohdata

Vainikka

lapsia ja perheitä (Munro 2011a; Munro 2011b; Winter 2011; Warner 2015). Tästä syystä on pohdittu, pitäisikö sosiaalityössä korostaa ammattilaisen ja lapsen välisen suhteen merkitystä enemmän (Westwood ym. 2014; Broadhurst & Mason 2014).

Lapsen surun kokeminen ja käsitteleminen on siis kaikkiaan monitahoinen ja herkkä prosessi, jossa lapsen iällä, kehitystasolla ja elämäkokemuksilla on merkittävä rooli. Surun herättämät tunteet voivat liittyä elämän normaaleihin tapahtumiin, ja lapsi tarvitsee turvallisen, luottamuksellisen suhteen voidakseen käsitellä surua. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen sekä hänen näkökulmansa huomioiminen sosiaalityössä ovat keskeisiä, mutta työn rakenteelliset ja resurssipuutteet voivat asettaa esteitä tälle dialogille. Jotta lapsen surua voitaisiin ymmärtää ja kohdata lapsilähtöisesti, tarvitaan lapsen osallistamista tukevaa työkalutuuuria, jossa lapsen ääni on aidosti mukana tiedonmuodostuksessa. Tämä artikkeli tähtää vastaamaan selkeään tutkimusaukkoon siitä, miten lapsen suuruun liittyvä tieto välittyy ja miten sitä jäsennetään sosiaalisena ja suhteisiin kiinnittyvänä ilmiönä sosiaalialan ammattilaisten työssä.

TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Ryhmähaastatteluaineisto ja sen keruu

Tutkimukseni on osa laajempaa Lasten ja nuorten suru perhe- ja läheissuhteissa (CHYGS) - hankekokonaisuutta. Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan, miten lapsen suruun liittyvä tieto välittyy ja miten sitä jäsennetään sosiaalisena ja suhteisiin kiinnittyvänä ilmiönä sosiaalialan ammattilaisten työssä. Tutkimukseni keskiössä ovat ammattilaisten näkemykset, jotka ovat rakentuneet heidän erilaisista asiakaskohtaamisistaan surua kokeneiden lasten kanssa. Tutkimukseni aineisto koostuu viidestä julkisen sektorin sosiaalialan ammattilaisten ryhmähaastattelusta, joissa oli mukana yhteensä 17 korkeakoulutettua sosiaalialan ammattilaista. Koska aihetta on aiemmin tutkittu vähän, tavoitteeni oli ryhmähaastatteluiden avulla selvittää sosiaalialan ammattilaisten näkemyksiä tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä yleisellä tasolla. Ryhmähaastattelut mahdollistivat jaetun ymmärryksen luomisen aiheesta, mikä on olennaista tutkimuksille, jotka pyrkivät kuvaamaan osallistujien yhteisiä ja yleisiä käsityksiä (vrt. Morgan 1997). Näiden haastatteluiden avulla pyrin luomaan tilan, jossa jokainen osallistuja sai ilmaista oman näkemyksensä, ja tarkastelin samalla, miten merkitykset muodostuivat haastateltavien välisessä vuorovaikutuksessa (ks. Patton 2002, 387; Heikkilä 2008, 381).

Vainikka

Hain tutkimusluvan kunnilta ja kuntayhtymiltä, joista haastatteluaineistoa keräsin. Haastateltavien rekrytointi tapahtui yhteistyössä haastateltavien esihenkilöiden kanssa niin, että otin ensin yhteyttä tutkimusluvan myöntäneiden organisaatioiden lapsiperheiden sosiaalipalvelujen esihenkilöihin. Tämän jälkeen ne ammattilaiset, jotka kiinnostuivat osallistumisesta, ottivat yhteyttä suoraan minuun, ja tarjoamani haastatteluajat olivat heidän itsensä valittavissa. En siis itse vaikuttanut ryhmien muodostumiseen, mutta määrittelin etukäteen kriteeriksi sen, että haastattelen sosiaalialalle koulutettuja eli tein etukäteen valintaa haastatteluun osallistuvista (vrt. Adler ym. 2019). Toisaalta, vaikka en muodostanut ryhmiä itse, kaikissa ryhmissä oli samalta alueelta tulevia osallistujia, jolloin he oletustusti olivat jossain määrin toisilleen tuttuja. Ryhmät muodostettiin heterogeenisesti, koska osa tutkimusluvan myöntäneistä organisaatioista asetti ehdoksi aineiston keräämiselle sen, että he eivät luovuta työntekijöidensä suoria yhteystietoja. Heterogeenisuus toi aineistoon moniäänisyyttä, sillä haastatteluissa esiintyi sekä yhteneviä että eroavia näkemyksiä lapsen surukokemuksesta.

Haastateltavat työskentelivät monilla eri sektoreilla, kuten kriisi-työssä, lapsiperheiden sosiaalityössä, lastensuojelun alkuarvioinnissa, sijaishuollossa, perheoikeudellisissa palveluissa ja perhe-työssä, ja heidän työnsä perusta määräytyi joko sosiaalihuoltolain (1301/2014) tai lastensuojelulain (417/2007) mukaan. Haastatteluihin osallistui 2–6 ammattilaista per ryhmä, ja niissä käsiteltiin neljää pääteemaa: lapsen surun ilmeneminen sosiaalityössä, surun aiheuttajat, lapsen surun ilmaisutavat sekä ammatillisten ja organisaattoristen käytäntöjen mahdollisuudet vastata lapsen suruun. Ammattilaiset muodostivat haastatteluissa tulkintoja lapsen surukokemuksesta joko täydentämällä toistensa näkemyksiä tai esittämällä eriäviä mielipiteitä. Haastattelut kestivät yleisimmillään noin 80 minuuttia, ja niiden litteraatio tuotti yhteensä 151 sivua tekstiä (Times New Roman, fonttikoko 12, riviväli 1,5).

Aineiston analyysi

Analysoin aineiston kehysanalyysillä (Goffman 1974), jossa tilanteita tulkitaan erilaisten kehysten kautta. Koska analyysini kohteena on ammattilaisten tulkinta siitä, miten lapsen suruun liittyvä tieto välittyy heidän työssään ja miten sitä jäsennetään, päädyin nimitämään kehysiä tulkintakehyksiksi (vrt. Repo ym. 2019). Kehysanalyysi auttaa tunnistamaan kulttuurisesti rakentuneita, yhteisesti jaettuja ymmärrystapoja (Peräkylä 1990, 157–158). Analyysin alkuvaiheessa keskityin tekstikohtiin, joissa ammattilaiset kuvasivat lapsen surun ilmaisemista. Tämä sisälsi myös lapsen ei-sanalliset

Vainikka

surun ilmaisut, sillä lapsi käyttää usein muitakin keinoja tunteidensa ilmaisemiseen (esim. Kübler-Ross & Kessler 2006). Analyysin toisessa vaiheessa pyrin tunnistamaan tekstiotteista ammattilaisten lapsen surun ilmaisemiselle antamia merkityksiä. Analysoidessani näitä merkityksiä tarkemmin, luokittelin ne kolmeen eri kehykseen: kontekstuaalis-situationaalinen, läheissuhteiden ja professionaalinen tulkintakehys. Näistä yksi, kontekstuaalis-situationaalinen, toimii pääkehystenä, jota kaksi muuta täydentävät. Tarkoitukseni oli kuvata sitä, miten nämä tulkintakehykset ovat sidoksissa toisiinsa ja voivat myös osittain olla päällekkäisiä (Peräkylä 1990; Alasuutari 2009; Repo ym. 2019).

Eettiset kysymykset

Huomioin tarkasti tutkimuseettiset kysymykset. Jyväskylän yliopiston eettinen toimikunta antoi hankekokonaisuudelle puoltavan lausunnon syyskuussa 2019, ja jokainen kunta ja kuntayhtymä, jossa toteutin haastattelut, myönsi sille tutkimusluvan. Toimitin haastatteluille tutkimustiedotteen ja tietosuojaselosteen ennen haastatteluja. Pyysin heiltä kirjallisen suostumuksen, ja heillä oli oikeus keskeyttää osallistumisensa milloin tahansa – kukaan ei kuitenkaan käyttänyt tätä mahdollisuutta. Tarjosin haastattelujen jälkeen mahdollisuuden keskustella haastattelun herättämistä tuntemuksista, ja osa haastateltavista käyttikin tätä mahdollisuutta. En tallentanut näitä keskusteluja enkä ottanut niitä osaksi aineistoa. Kerroin haastattelun teemat osallistujille etukäteen, ja turvasin osallistujien anonymiteetin poistamalla aineistosta kaikki tunnistetiedot. Poistin aineistosta paitsi kaikki osallistujia yksilöivät tekijät myös kaikki asiakkaiden tai heidän tilanteidensa yksilökohtaiset kuvaukset. Siksi keskityn analyysissä ilmiötason ammattilaiskerrontaan. Käytän haastatteluotteissa tunnisteita G=ryhmä, P=osallistuja ja L=haastattelija. Vaikka keskityn tutkimuksessa ammattilaisten näkemyksiin, katson, että tutkimus tarjoaa mahdollisuuden lisätä ymmärrystä lasten surukokemuksista ammattilaisten silmin ja tuottaa siten myös lapsinäkökulmaista tietoa (vrt. Alanen & Mayall 2001).

LAPSEN SURUTIETO SOSIAALIALAN AMMATTILAISTEN HAASTATTELUPUHEESSA

Seuraavassa esittelen tutkimukseni tuloksina kolme tulkintakehystä: kontekstuaalis-situationaalisen, läheissuhteiden ja professionaalisen suhteen tulkintakehyksen. Ne kuvaavat sosiaalialan ammattilaisten näkemyksiä lapsen suruun liittyvän tiedon välittymisestä ja

jäsentymisestä sosiaalisena ja suhteisiin kiinnittyvänä ilmiönä heidän työssään. Tulkintakehyksistä kontekstuaalis-situationaalinen ilmenee kokonaisvaltaisena selittäen sitä, että lapsen surustaan tuottama tieto kytkeytyy sekä lasta ympäröiviin suhteisiin (Smart 2007, 2011.) että aikaan ja paikkaan. Tulkintakehykset kuvaavat lapsen ympärillä olevaa suhdeverkostoa, ja tarkastelevat lapsen surustaan tuottamaa tietoa ilmiönä, johon vaikuttavat sekä suhteet että yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät. Ne myös laajentavat ymmärrystä siitä, miten kontekstuaalis-situationaalisessa tulkintakehyksessä esitetyt suhteet vaikuttavat läheissuhteisiin ja professionaaliseen suhteeseen. Kaiken kaikkiaan nämä kehykset eivät ole toisensa poissulkevia, vaan pikemminkin ne limittyvät ja täydentävät toisiaan (Alasuutari 2012; Peräkylä 1990).

Kontekstuaalis-situationaalinen tulkintakehys

Ammattilaisten näkemyksissä kontekstuaalis-situationaalinen tulkintakehys näyttäytyi kokonaisvaltaisimpana. Tämä tulkintakehys kuvaa sitä, kuinka lapsen surustaan tuottama tieto saa aina vaikutteita niistä situationaalisista suhdeverkostoista, joiden osana lapsi on (ks. Smart 2007; 2011). Näissä suhdeverkostoissa suhteet asettuvat laajempaan kulttuuriseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin, jossa ihmisten väliset suhteet toteutuvat. Lisäksi, kun ammattilaiset keskustelivat lapsen kanssa tehtävästä työstä, he rakensivat puheessaan kuvaa siitä, miten kaikki lasta ympäröivät suhteet ovat paitsi vaikutuksille alttiita, myös merkityksellisiä lapsen tavalle toimia surun kohdatessa häntä. Kaiken kaikkiaan he toivat esille, että sosiaalialan ammattilaisen on tärkeää ymmärtää, millaisia suhteita lapsella on, ja millaisia merkityksiä niillä on.

Haastatteluissa kontekstuaalis-situationaalinen tulkintakehys aktivoitui erityisesti silloin, kun ammattilaiset pohtivat lapsen surusta tuottaman tiedon taustalla vaikuttavien suhteiden kokonaisuutta. Ammattilaisten kerronnassa esiintyivät perheen tilanne, erilaiset perhemuodot, vanhempien tilanne, lapsen ikä ja kehitystaso, vanhemman kyky käsitellä omaa tilannettaan, sekä muut lasta ympäröivät suhteet kuten kaverisuhteet. Tähän tulkintakehykseen kytkeytyivät myös yhteiskunnan tavat kohdata lapsi, lapsuus ja suru. Ammattilaisten puheessa ilmeni ymmärrys siitä, että erilaiset yhteiskunnan tuottamat käytännöt vaikuttavat perheen tapaan käsitellä surua (vrt. Pulkkinen 2017). Tämä osoittaa, kuinka laaja lapsen suhdeverkosto on ja miksi sitä tulisi tarkastella laajemmin kuin pelkästään lapsen ja hänen lähipiirinsä välisinä suhteina. Ammattilaisten käyttämät sanavalinnat tuottavat kuvaa hiljaisesta tai piilotetusta surusta, joka puolestaan saattoi vaikuttaa surun tunnis-

Vainikka

tamiseen ja sen käsittelyyn. Seuraava sitaatti kuvaa sitä yhteiskunnallista kontekstia, jossa lapsi kasvaa, ja jossa aikuisilla hänen ympärillään ei välttämättä ole valmiuksia lapsen surun kohtaamiseen.

"G5P4: Sit vielä mä aattelen, että tää on laajempiki yhteiskunnallinen asia, et onks meillä ylipäättään oikeutta surra. Kyl me voidaan mennä Manta hajottamaan ja torin kioskit ja lyhtypylväät, ku Suomi voittaa MM-kultaa. Mut onks meillä lupa semmoseen kollektiiviseen suruun ylipäättään? Ja sit ylisukupolvisesti, ni meillähän on perhehoidossa ja laitoksissa vielä sodanjälkeisten sukupolvien lapsia, joissa sukupolvelta toiselle on siirtyny se, että negatiivisia tunteita ei näytetä. Suru on hauras tunne. Meillähän on tämmönen pärjäämisen, yksilöllisen vahvuuden eetos. Suruhan on aina tunne, jossa sä oot hauras ja heikko ja jotenkin kyvytön ja altis sille, että joku voi käyttää sua hyväksi. Jos sä sen tunteen näytät, ni sen jälkeen sitä vahvan sankarin naamaria on vähän vaikee nostaa heti takasin ylös. Mä ajattelen, et kyl meillä puuttuu aikuisillakin ihan älyttömästi valmiuksia surun käsittelyyn."

Kontekstuaalis-situationaalisessa tulkintakehyksessä sosiaalialan ammattilaiset kuvaavat työssään kohdattavan lapsen surun paitsi olevan suhteista riippuvaista, myös liittyvän erilaisiin, varsin tavanomaisiinkin elämäntapahtumiin (ks. esim. Poijula 2002; Pulkkinen 2017; Lipponen & Pursi 2022). Tässä ammatillisten tulkintojen kehyksessä lapsen surua jäsennetään laajemmin, kuin vain yhteen tapahtumaan tai menetykseen kiinnittyvänä tunteena. Surusta tuotetun tiedon, jolle ehdotan käytettäväksi käsitettä surutieto, näkökulmasta oleellista on ymmärrys lapsen ja häntä ympäröivän suhdeverkoston kokonaisuuden sekä sen vaikutusten ymmärtämisestä. Se, että lapsi ylipäättään kertoo ammattilaiselle surustaan, edellyttää ammattilaisten mukaan sellaista vuorovaikutuksellista kertomisen tilaa, jossa lapsi tuntee olonsa turvalliseksi. Tässä tarkoituksessa kontekstuaalis-situationaalinen tulkintakehys asettuu määrittämään myös professionaalista tulkintakehystä. Kontekstuaalis-situationaalista tulkintakehystä täydentävät läheissuhteiden tulkintakehys ja professionaalisen suhteen tulkintakehys syventävät ymmärrystä suhteiden moniulotteisuuden merkityksestä lapsen surustaan tuottamalle tiedolle.

Läheissuhteiden tulkintakehys

Läheissuhteiden tulkintakehyksen ytimessä on ajatus siitä, että lapsen läheissuhteet näkyvät lapsen edellytyksissä tuottaa tietoa surustaan sosiaalialan ammattilaiselle. Läheissuhteilla ammattilaiset tarkoittavat pääsääntöisesti lapsen ja hänelle läheisten ihmisten, esimerkiksi lapsen ja hänen vanhempiensa välisiä suhteita. Tulkintakehyksessä on nähtävissä kaksi ulottuvuutta; *läheissuhde*

Vainikka

lapsen surun ilmaisun tukena ja läheissuhde portinvartijana lapsen surun ilmaisulle. Ammattilaisten haastattelupuhe tuottaa kuvan lapselle läheisen aikuisen merkityksestä, oli aikuisen rooli sitten kumpi tahansa. Ilmaisemisen mahdollistamisesta on kyse silloin, kun ammattilaiset puhuvat lapselle läheisen aikuisen roolista sallivana ja pohtivat, miten sallivuus vaikuttaa lapsen tapaan kertoa. Portinvartijuudesta on puolestaan kyse silloin, kun lapselle läheinen aikuinen omalla toiminnallaan vaikuttaa kielteisesti lapsen kykyyn tai haluun kertoa (Olli 2014, 158). Läheissuhteiden tulkintakehyksessä korostuu ammattilaisen herkkyys tunnistaa läheissuhteiden merkitys lapsen surukokemukselle. Seuraavassa esimerkkiotteessa lapsen ilmaisemisen tapaa määrittää lapselle läheisen aikuisen tapa toimia, huomioiden myös sen, että lapsen surusta kertominen ei aina tapahdu sanallisesti, vaan esimerkiksi itkuna läheisen syissä, kuten seuraava aineistokatkelma kuvaa.

"G2P1: Mul tuli tos pari asiaa mieleen viel tosta, niin jotenkin siinä kun lapsi sai kuulla et hänen vanhempi on kuollut, niin mä jotenkin mietin sitä et tietysti se suru ei tullu heti siinä, koska me oltiin vieraita mut kun me oltiin siin jonkun aikaa, sinne tuli läheisiä, niin tää vanhin... Tai siis jotenkin, et sen läheisen sylissä se itku tulee."

Ammattilaisten keskusteluissa korostui myös lapselle läheisen aikuisen toiminnan selvittämisen merkitys. Keskusteluissa rakentui ymmärrys siitä, että usein lapsi vaikutti tietävän asioista enemmän, kuin hänelle läheiset aikuiset uskoivatkaan. Perheen sisäinen puhumattomuuden kulttuuri saattaa antaa lapselle viestin siitä, että surusta ei ole sopivaa puhua. Siinä, missä edellinen aineistosi- taatti kuvasi läheissuhteen merkitystä kertomisen mahdollistajana, seuraava puolestaan avaa läheissuhdetta portinvartijuuden näkökulmasta.

"G2P2: ...lapset ymmärtää paljon enemmän mitä me tajutaankaan. Voi olla, et vanhemmat sairastaa pitkään tai ovat tehneet avioeroa pitkään, mut ei puhuta lapsille. Nuorille se saattaa olla todellakin rankkaa, koska he myöskin ymmärtää asiat jo ihan täysin, mut he voi mennä piiloon sinne pelimaailmaan, he saattaa sinne koukuttua ja siinä voi ollakin käsittely sen jälkeen mahdotonta. Elikkä se on tosi tärkeää myöskin, että onko perhe oppinut puhumaan, millä tavalla lapsi ja nuori on oppinut käsittelemään vaikeita asioita ja että saa- ko puhua vai ei."

Ammattilaisten tapa keskustella lapsen läheissuhteiden merkityksestä surusta kertomiselle oli läpi keskustelujen kunnioittavaa myös tilanteissa, joissa aikuisen rooli nähtiin portinvartijana. Haastattelutavat puhuivat siten, että siitä välittyi kuva vanhemmuuden hau-

Vainikka

raudesta vanhemmuuden puutteiden sijaan. Ammatillaiset pohtivat myös lapsen roolia suhteessa aikuiseen sen sijaan, että he olisivat keskustelleet ainoastaan aikuisen roolista suhteessa lapseen. Tämä suhde näyttäytyi merkityksellisenä lapsen kerronnalle riippumatta siitä, kummasta näkökulmasta käsin suhdetta lähestyttiin. Tilanteissa, joissa lapsen rooli perheissä näyttäytyi ammatillisille vanhemman kannattelijana, ei lapsen surun esille tuleminen mahdollistunut. Tällöin vanhemman oma tunne ylitti lapsen tunteen, ollen samalla lapsen kerrontaa estävää toimintaa. Ammatillaiset kuvasivat haastattelupuheessa tilanteita, joissa vanhemman oma kriisi tai tunne ylittää lapsen kriisin tai tunteen.

"G1P4: Ja meillähän on niit lapsia kenellä on vahvasti semmonen vastuunkantajan rooli asioissa siel perheessä, et hän on ottanu syystä ja toisesta sen roolin itselleen ja jotenkin se vanhemman kriisi ja suru pyyhkääse niin vahvasti yli, mitä lapsi sitte kannattelee. Ja sit se lapsen lojaliteetti molempia vanhempia kohtaan, sehän on aivan uskomaton. Ei halua kummallekaan mitään pahaa, omille rakkailleen."

Läheissuhteiden tulkintakehyksessä korostui se, että erityisesti aivan pienet lapset ovat aikuisen vallalle alttiimpia. Ammatillaiset tunnistivatkin, että läheissuhteen merkitys lapsen surusta kertomiselle korostui, mitä pienemmästä lapsesta oli kyse, kun taas lapsen lähestyessä teini-ikää, lapsen oman toimijuuden mahdollisuudet lisääntyivät. Lapsen surun ilmaisu vaikutti siis ammattilaisten mukaan olevan kytköksissä ikään ja kehitystasoon (vrt. Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2017, 90), ja haastattelupuheessa rakentuikin ymmärrys siitä, että lapselle läheisen aikuisen rooli voi vaihdella portinvartijuudesta mahdollistajaan myös lapsen kehityksen myötä.

"G4P2: Kyllä leikeissä on joillakin lapsilla näkyny, 3–4-vuotiaat, että tuodaan-kin se kuolema niihin leikkeihin, ja vanhemmat on sitä joskus ihmetelleet, että oho että onks tämä nyt ok ja muuta ja et ne halua vahvistusta siihen, että tämä on normaalia. Mitä vanhemmaks käydään, niin se muuttuu ja pirstaloituu jotenkin monimutkaisemmaks vielä, saatika kun tullaan teini-ikään, jolloin ehkä vielä vähemmän tuotetaan mitään näkyvää edes, vaan että mennään ja ahdistutaan. Silloin ehkä se omaisten keinottomuus on myöskin suurempi sitten siinä kohtaa, että mitäs nyt tehdään et tää ei puhu."

Läheissuhteiden tulkintakehyksessä korostui ymmärrys lapselle läheisten aikuisten toiminnan merkityksestä lapsen surukokemukselle. Ammattilaisten haastatteluissa käyttämät sanavalinnat rakentavat kuvaa siitä, miten lapselle aiemmin kerrottu vaikuttaa lapsen tapaan tuottaa tietoa omasta surustaan. Ammatillaiset jäsensivät tätä erityisesti siinä, miten yksi tärkeimmistä huomioitavis-

Vainikka

ta asioista on lapsen lojaalius vanhempiaan kohtaan (Kääriäinen 2019, 381). Lapselle aiemmin kerrottu sekä opitut suremisen tavat vaikuttivat lapsen kertomaan erityisesti nuorimpien lasten kohdalla (vrt. Lipponen & Pursi 2022). Vaikka suru hahmottui ammattilaisten kertomuksissa sensitiivisenä ja vaikeana tunteena, rakentui heidän kertomuksissaan kuitenkin lähtökohtaisesti kuva siitä, että läheissuhteissa kaiken ikäisten lasten kanssa tulisi pyrkiä puhumaan siitä avoimesti. Voidaan siis ajatella, että surutieto alkaa muodostua jo ennen kuin lapsi ilmaisee surua – oikeastaan jo silloin kun lapselle läheiset aikuiset tekevät ratkaisuja sen osalta, mitä ja miten päätävät lapselle kertoa tapahtumista, jotka mahdollisesti aiheuttavat hänelle surua.

Professionaalisen suhteen tulkintakehys

Professionaalisen suhteen tulkintakehyksessä ammattilaiset keskittyivät puhumaan oman, ammatillisen toimintansa merkityksestä lapsen surukokemukselle ja surun ilmaisemiselle. Professionaalisen suhteen tulkintakehyksessä voi nähdä kaksi ulottuvuutta; *konkreettinen tuki esimerkiksi menetelmien avulla ja psykososiaalinen tuki lapsen rinnalle asettuessa*. Ammattilaiset korostivat ryhmähaastatteluissa lapsen oman äänen merkitystä. He kokivat, että kohtaamisissa ammattilaisen kanssa lapsella on lähtökohtaisesti aina oma äänensä, joka ei kaikissa tilanteissa tule kuulluksi.

"G1P3: Lapsen kanssa myös semmosest turvallisuudesta ja jonkun surun käsittelemisestä pääsee kyllä hyvin liikkeelle sillä, että asettuu sinne lapsen rinnalle ja lähtee vaik lapsen kaa pohtimaan, et mitä tarkoittaa vaikka, et mitä turvallinen merkitsee sille lapselle. Eli lapsi pääsee tuottamaan, niit omii kokemuksia, jotenkin sitä kautta sit löytää niitä yhteyksiä. Ja sit se voi olla et jos lapsi vaikka kertoo, niin sitä voi vaik piirtää lapsen kaa yhdessä. Et ne ei loppujen lopuks tarvii kauheen monimutkasia ne menetelmät olla, kun asettuu sinne lapsen rinnalle. Ja lapsi itse pääsee tuottamaan sitä. Et oikeesti on kyse siitä että, et mitä lapsi kokee ja miltä hänestä tuntuu, mitä hän ajattelee, mistä hän on kiinnostunu, mikä häntä huolestuttaa. Ja sitä meidän ihan se perustyö on."

Konkreettinen tuki merkitsi ammattilaisille lapsen kanssa samalle tasolle asettumista (Winter 2011) ja erilaisten menetelmien käyttöä. Ammattilaisten puheessa korostuivat itse hankittu lisäkoulutus sekä työyhteisön jakamat käytännön neuvot erilaisten menetelmien hallitsemiseksi. Toisaalta omasta peruskoulutuksestaan haasteltavat eivät löytäneet merkityksiä menetelmälliselle osaamiselle. Ammattilaisten kuvaukset oman peruskoulutuksen merkityksestä menetelmälliselle osaamiselle olivat samanlaisia riippumatta siitä,

Vainikka

minkä sosiaalialan tutkinnon he olivat suorittaneet. Ammattilaiset jakoivat yhteisen ymmärryksen siitä, että erilaisia menetelmiä tarvitaan, jotta ammattilaiset voisivat tukea lasta kertomaan surustaan, ja että menetelmien hallinta vaatii täydennyskoulutusta.

"L: Onks teillä kertoa mulle, et minkälaisia ne menetelmät esimerkiks voi olla mitä käytätte työssänne?"

G1P1: No nallekortit tulee nyt ensimmäisen mieleen.

G1P4: Erilaiset kortit, pelit. Kynät ja paperi, aivan loistavaa."

Ammattilaisten haastattelupuheessa rakentui ymmärrys ammatillisen suhteen merkityksestä lapsen kerronnan mahdollistajana. Ensinnäkin ammattilaiset refleктоivat omaa rooliaan psykososiaalisen tuen näkökulmasta. Eriäviä näkemyksiä haastattelupuheessa esitettiin erilaisten työroolien kautta, mutta he jakoivat yhteisen näkemyksen siitä, että lapsen surusta kertomisen tavat olivat riippuvaisia lapsen ja hänen kanssaan työskentelevän ammattilaisen välisen suhteen pituudesta ja laadusta. Asiakassuhteen pituudella nähtiin olevan yhteys luottamuksellisuuteen (Strolin-Goltzman ym. 2010). Luottamuksellinen suhde kuvautui haastattelupuheessa edellytyksenä sille, että lapsi alkaa kertoa surustaan (Thomas 2002). Erityisesti pitkäkestoisia suhteita kuvatessaan työntekijät näkivät, että luottamus rakentuu yhteisen elämismaailman ja vuorovaikutuksen myötä (Känkänen 2013, 67–68).

"G3P3: Et se vaatis semmosen kuitenkin aika luottamuksellisen suhteen. Ja sitten mun mielest on tosissaan väärin sitä lasta kohtaan lähtee sellast suhdetta rakentaan, jos mä tiään et tää kolmen kuukauden päästä loppuu. Sehän on eettisesti siis ihan kestävätilanne, et sä rupeet sen lapsen kans, luomaan sellast suhdetta ja sit sä sanot et no heippa, mä sit täs häivyn. Sehän on ihan kauheeta. Sehän on taas yks uus menetys, ja uus suru. Ei siihen pidä ees lähtee sillon."

Toiseksi professionaalisen suhteen tulkintakehykseen sisältyi myös ammattilaisten keskustelu omasta suhteestaan asiakaslapsiin. Ammattilaiset kokivat lasten kanssa työskentelyn lähtökohtaisesti luontevana, mutta pohtivat omaa rooliaan lapsen tiedon tuottamisen mahdollistajana kriittisesti (Hurtig 2006). Työnkuva ja työtehtävät vaikuttivat ammattilaisten kertoman mukaan siihen, aletaan-ko lapsen kanssa edes työskennellä niin, että surusta kertominen mahdollistuu. Haastateltavien kerronnasta muodostuu kuva, että tutkimukseen osallistuneiden ammattilaisten ja asiakaslasten välisen suhteen pituus vaihteli muutamasta tapaamisesta pitkiin, vuosien mittaisiin suhteisiin. Ammattilaiset vaikuttivatkin jakavan ymmärryksen siitä, että surusta kertominen edellyttää luottamuk-

Vainikka

sellisuutta (Trevithick 2012; Hänninen & Poikela 2016; Brennan & McElvaney 2020), ja luottamuksellisuus rakentuu parhaiten pidemmissä suhteissa, joissa työntekijä ei vaihdu (Strolin-Goltzman ym. 2010). Professionaalisen suhteen tulkintakehyksen keskiössä on sosiaalialan ammattilaisen eettinen velvoite tunnistaa ne työskentelyn kohdat, joissa lasta tuetaan kertomaan surustaan ammattilaiselle (Munro 2010b). Erityisesti tunteisiin liittyvissä tilanteissa ammattilaisen taito kysymysten esittämiseen korostuu (Winter 2011, 84).

"G3P1: Ei me olla täl hetkel, tai ite ainakin ajattelen kelleen mun asiakkaille, et ne ajattelis et mä olisin jotenkin läheinen työntekijä tai muuta, et kyl me aika etäällä ollaan. Että tavataan niin harvoin, et me ollaan kyl lapsille ihan vieraita ihmisiä. Ettei voi olettaakaan, että jotenkin siinä syntyis sellast..."

G3P4: Ja kai se, tavallaan myös semmonen työn eettisyyskin on, et jos se lapsi tavallaan kovasti uskoutuu, et sitä oikeesti sit pitää hoitaa sit suhdetta."

Professionaalisen suhteen tulkintakehyksessä haastateltavat jäsensivät lapsen surusta kertomista ensisijaisesti ammattilaisen toiminnan kysymyksenä. Surutiedon hankkiminen mahdollistuu niissä lasten ja ammattilaisten välisissä kohtaamisissa, joissa ammatillisella toiminnalla tuetaan lasta tiedon tuottamiseen. Ammattilaiset kiinnittivätkin huomionsa ajatukseen siitä, että lapsella ei lähtökohteisesti tarvitse olla keinoja kertoa surustaan, vaan ammattilaisen roolina tulisi olla valmius lapsen tukemiseen. Haastateltavat sanallistivat pohdintaa aikuisen riittävästä osaamisesta lapsen tukemiseksi. Surun ilmaisemisen tukemiseen he liittivät käsitteet aikuisen taito ja halu auttaa sekä kyky kohdata lapsen suru.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimukseni tuloksena muodostui kolme tulkintakehystä, jotka kuvaavat lapsen suruun liittyvän tiedon välittymistä ja jäsentämistä: kontekstuaalis-situationaalinen, läheissuhteiden ja professionaalisen suhteen tulkintakehys. Nämä tulkintakehykset korostavat eritasoisten suhteiden merkitystä lapsen surusta tuottamalle tiedolle. Näiden tulkintakehysten pohjalta ehdotan käsitettä "surutieto", joka tarkoittaa lapsen surusta tuottamaa tietoa, joka muodostuu lapsen ja hänen ympäröivien suhteiden kokonaisuudessa. Tässä kokonaisuudessa kaikki yksilöt ja yhteisöt vaikuttavat toisiinsa.

Surutieto käsitteenä sisältää sen, että lasten surustaan tuottamaan tietoon liittyy aina kokemuksellinen ulottuvuus (vrt. Poijula 2002;

Vainikka

Pulkkinen 2017; Lipponen & Pursi 2022). Sen lisäksi, että surun kokemus on subjektiivinen, on se myös suhteessa aikaan ja ympäristöön. Tästä syystä lapsen surustaan tuottamaan tietoon liittyvät tulkinnat ja niiden merkitykset muuttuvat ajan, paikan ja keskusteluyhteyden myötä. Artikkelissa kuvattu sosiaalialan ammattilaisten ryhmähaastatteluaineisto muodostaa yhdenlaisen, lapsen surustaan tuottamaa tietoa tulkitsevan kokonaisuuden. Tulkintakehyksiksi muodostamani analyysi purkaa auki siihen vaikuttavia asioita uudella tavalla. Kehykset tekevät näkyväksi sosiaalialan ammattilaisten puhe- ja toimintatapoja, ja kuvaavat siten myös ammattilaisten työn arkea.

Tulkintakehyksistä kontekstuaalis-situationaalinen on muita kehyksiä kokonaisvaltaisempi, sillä se kuvaa sitä, että lapsen surusta kertomiseen vaikuttavat kaikki suhteet, joiden osana lapsi on (Smart 2007; 2011). Keskeistä on myös ymmärrys siitä, että nämä suhteet saavat vaikutteita erilaisista yhteiskunnallisista ja kulttuurisista tekijöistä. Tämä tulkintakehys huomioi myös lapseen itseensä liittyviä tekijöitä, kuten iän ja kehitystason merkityksen surusta kertomiselle. Kontekstuaalis-situationaalista tulkintakehystä tarkentavat läheissuhteiden tulkintakehys ja professionaalisen suhteen tulkintakehys. Läheissuhteiden tulkintakehyksessä korostuu ymmärrys lapsen läheissuhteiden merkityksestä surusta kertomiselle, kun taas professionaalisen suhteen tulkintakehyksessä korostuu lapsen kanssa työskentelevän ammattilaisen merkitys surusta kertomiseen. Läheissuhteiden tulkintakehyksessä ammattilaiset jäsensivät läheissuhteen roolia joko kertomisen mahdollistajana tai portinvartijana. Professionaalisen suhteen tulkintakehyksessä ammattilaisen merkitys hahmottui puolestaan konkreettisena tukena menetelmien avulla tai psykososiaalisena tukena. Keskeistä on ymmärtää se suhteiden kokonaisuus, jonka osana lapsi on (Smart 2007, 2011).

Lasten surua ja surusta tuottamaa tietoa tarkasteltaessa on muistettava, että se on aina suhteessa yksilön kokemukseen, aikaan ja ympäristöön (Poijula 2002; Pulkkinen 2017; Lipponen & Pursi 2022). Tässä tutkimuksessa kuvattu kontekstuaalis-situationaalinen kehys kuvaa tätä sidonnaisuutta. Olen tarkastellut sosiaalialan ammattilaisten lasten surusta kertomiselle antamia merkityksiä, joka on yksi tapa tuottaa lapsinäkökulmaista tietoa. Ei ole kuitenkaan yhdentekevää, tarkastellaanko lapsen surua lasten itsensä vai ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimukseni tulokset korostavat lapsen surusta kertomisen moniulotteisuutta. Sosiaalityö ammatillisena toimintana muodostaa lasten surusta tuottaman tiedon ympärillä käydylle keskustelulle oman, erityisen kontekstinsa. Jul-

Vainikka

kisen sektorin sosiaalialan ammattilaiset liittäivät lasten surusta kertomiseen suhteisiin, yhteiskunnallisiin tapoihin ja ammatilliseen toimintaan liittyviä tekijöitä. Lapsen surusta kertomista kokonaisvaltaisesti selittää kontekstuaalis-situationaalinen tulkintakehys, joka huomioi kaikki lasta ympäröivät suhteet kokonaisuutena. Näin tarkasteltuna myös surun sosiaalinen ulottuvuus tulee huomioiduksi (vrt. Neimayer ym. 2014).

Tulkintakehykset ovat sidoksissa sosiaalialan ammattilaisten arvoihin ja koulutukseen, lapsen läheisen aikuisen rooliin, organisatiokäytäntöihin ja yhteiskunnan tapaan kohdata lapsuus ja suru. Sosiaalialan arvojen ja koulutuksen myötä ammattilaisille on muodostunut ymmärrys eettisestä sensitiivisyydestä ja lapsen kokonaistilanteen tunnistamisen merkityksestä, jotka korostuvat, kun työskentelyn aikana käsitellään sensitiivisiä asioita kuten surua (myös Munro 2010b). Sosiaalialan ammattilaiset sisäistävät alansa eettiset periaatteet jo koulutuksesta käsin. Menetelmällistä osaamistaan he täydentävät pääasiassa erilaisten täydennyskoulutusten kautta.

Tulkintakehykset ovat limittäisiä tavassa, jolla ammattilaiset puhuvat luottamuksen olevan lapsen surusta kertomisen tärkein edellytys. Tutkimukseni tulkintakehykset eivät siis ole toisistaan irrallisia, vaan toisiinsa kietoutuneita ja päällekkäisiä (ks. Peräkylä 1990; Puroila 2002; Repo ym. 2019). Jos lapsen surustaan tuottamaa tietoa tarkastelee vain yhdestä tulkintakehyksestä käsin, se tuottaa varsin suppean kuvan. Yhtään tulkintakehystä ei voi myöskään jättää pois, sillä tällöin kuva lapsen surustaan tuottamaan tietoon liittyvistä tekijöistä jäisi puutteelliseksi. On myös tärkeää tiedostaa, että aineistosta paikantamani tulkintakehykset ovat ammattilaisten tuottamaa kerrontaa.

KIRJALLISUUS

- Adler, Kristin & Salanterä, Sanna & Zumstein-Shaha, Maya (2019) Focus Group Interviews in Child, Youth, and Parent Research: An Integrative Literature Review. *International Journal of Qualitative Methods* 18, 1–15. <https://doi.org/10.1177/1609406919887274>
- Alanen, Leena & Mayall, Berry (2001) *Conceptualizing Child-Adult Relations*. London: Routledge Falmer.
- Alasuutari, Maarit (2009) Kasvatusinstituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa Leena Alanen & Kirsti Karila (toim.): *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Tampere: Vastapaino, 54–69.
- Alasuutari, Pertti (2012) *Laadullinen Tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

- Berinato, Scott (2020) That Discomfort You're Feeling is Grief. Harvard Business Review. Brighton: Harvard Business Publishing.
- Birenbaum, Linda K. & Robinson, Michaelle Ann & Phillips, David S. & Stewart, Barbara J. & McCown, Darlene E. (1990) The response of children to the dying and death of a sibling. *OMEGA—Journal of Death and Dying* 20 (3), 213–228. <https://doi.org/10.2190/DH GK-NMG8-FFR4-UFW9>
- Brennan, Emma & McElvaney, Rosaleen (2020) What Helps Children Tell? A Qualitative Meta-Analysis of Child Sexual Abuse Disclosure. *Child Abuse Review* 29 (2), 97–113. <https://doi.org/10.1002/car.2617>
- Broadhurst, Karen & White, Sue & Fish, Sheila & Munro, Eileen & Fletcher, Kay & Lincoln, Helen (2010) Ten Pitfalls and How to Avoid Them. London: NSPCC.
- Broadhurst, Karen & Mason, Claire (2014) Social Work beyond the VDU: Foregrounding Co-Presence in Situated Practice—Why Face-to-Face Practice Matters. *British Journal of Social Work* 44 (3), 578–595. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcs124>
- Bugge, Kari E. & Darbyshire, Philip & Grelland Røkholt, Eline & Sulheim Haugstvedt, Karen Therese & Helseth, Solvi (2014) Children's Grief: Parents' Understanding and Coping. *Death Studies* 38 (1), 36–43. <https://doi.org/10.1080/07481187.2012.718037>
- Butler, Ian & Williamson, Howard (1994) Children speak – Children, Trauma and Social Work. Exeter: Longman.
- Cleve, Elisabeth (2005) Pidä isää kädestä. Kaksivuotias kriisiterapiassa. Helsinki: WSOY.
- Cohen, Judith A. & Mannarino, Anthony P. (2011) Supporting Children with Traumatic Grief: What Educators Need to Know. *School Psychology International* 32 (2), 117–131. <https://doi.org/10.1177/0143034311400827>
- Dyregrov, Atle (1993) Lapsen suru. Sorg Hos Barn. En Håndbok for Voksne (alkuperäinen teos). Jyväskylä: Gummerus.
- Duncan, Mandy (2019) Children's experiences of statutory child protection interventions. Teoksessa Mandy Duncan (toim.) Participation in Child Protection - Theorizing Children's Perspectives. Cham: Palgrave Macmillan, 13–42
- Erjanti, Helena & Paunonen-Ilmonen, Marita (2017) Suru ja surevat. Survien hoitotyön perusteet. Helsinki: WSOY.
- Fineran, Kerrie R. (2012) Helping Foster and Adopted Children to Grieve the Loss of Birthparents. A Case Study Example. *The Family Journal* 20 (4), 369–375. <https://doi.org/10.1177/1066480712451230>
- Goffman, Ervin (1974) Frame analysis: An essay on the organization of experience. Boston: Harvard University Press
- Heikkilä, Riie (2008) Puhuva ryhmä. Esimerkkitapaus ryhmähaastattelun käytöstä sosiaalityhteellisessä tutkimusasetelmassa. *Sosiologia* 45 (4), 292–305.
- Hurtig, Johanna (2006) Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa

- Hannele Forsberg & Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 167–194.
- Hurtig, Johanna & Nikupeteri, Anna & Laitinen, Merja (2014) Väkivallan kohtaaminen rakenteellisen oikeudenmukaisuustyön kysymyksenä. Teoksessa Anneli Pohjola & Merja Laitinen & Marjaana Seppänen (toim.): *Rakenteellinen sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2014*. Kuopio: Unipress, 238–268
- Hänninen, Kaija & Poikela, Ritva (2016) Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus. Teoksessa Maritta Törrönen & Kaija Hänninen & Päivi Jouttimäki & Tiina Lehto-Lundén & Petra Salovaara & Minna Veistilä & Anneli Anttonen (toim.): *Vastavuoroinen sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 148–164
- Itkonen, Juha (2018) Kun vauvaonni vaihtuu kuoleman suruun. Narratiivinen tutkimus kohtukuolemasta, lapsen kuoleman aiheuttamasta surusta ja selviytymisprosessista sekä kirkon tuesta. Helsingin yliopiston väitöskirjat. Helsinki: Unigrafia.
- Kallio, Kirsi Pauliina & Häkli, Jouni (2011) Young people's voiceless politics in the struggle over urban space. *GeoJournal. Spatially Integrated Social Sciences and Humanities* 76 (1), 63–75. <http://dx.doi.org/10.1007/s10708-010-9402-6>
- Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna (2022) Lasten ja nuorten tutkimus-haastattelu. Helsinki: Gaudeamus.
- Karlsson, Liisa (2006) Lapsitiedosta lasten omaan tietoon ja kulttuuriin. Teoksessa Liisa Karlsson (toim.) *Lapset kertovat*. Helsinki: Stakes, 8–17.
- Kiili, Johanna (2006) Lasten osallistumisen areenat. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 238. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kiili, Johanna & Itäpuisto, Maritta (2022) Expertise-by-Experience in Child and Family Services: Professionals' Perspectives on Experiential Knowledge. *Nordic Journal of Social Work Research* 13 (2), 1–14. <https://doi.org/10.18261/njsr.13.2.3>
- Kiili, Johanna, Moilanen, Johanna, Lehto-Lundén, Tiina, Svenlin, Anu-Riina & Kannasojä Sirpa (2023) Tutkimusta lasten kanssa – Autoetnografinen reflektio sukupolvien suhteista. *Kasvatus ja aika* 17 (1), 153–170. <https://doi.org/10.33350/ka.119345>
- Kübler-Ross, Elisabeth & Kessler, David (2006) *Suru ja surutyö. Alkuperäinen teos On Grief and Grieving: Finding the Meaning of Life Through the Five Stages of Loss*. Helsinki: Basam Books Oy.
- Känkänen, Päivi (2013) Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa – kohti tilaa ja kokemuksia. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.
- Kääriäinen, Aino (2003) Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. *Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia I*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Kääriäinen, Aino (2019) Lapsen kuulemisesta kirjoittaminen olosuhdesel-

- vityksissä. *Janus* 27 (4), 379–394. <https://doi.org/10.30668/janus.87983>
- Larkins, Cath & Kiili, Johanna & Palsanen, Kati (2014) A lattice of participation: reflecting on examples of children's and young people's collective engagement in influencing social welfare policies and practices. *European Journal of Social Work* 17 (5), 718–736. <https://doi.org/10.1080/13691457.2014.928269>
- Lefevre, Michelle (2013) Integrating the teaching, learning and assessment of communication with children within the qualifying social work curriculum. *Child and Family Social Work* 20 (2), 211–222. <https://doi.org/10.1111/cfs.12071>
- Lipponen, Lasse & Pursi, Annukka (2022) Children's grief: repertoires of practices in institutional early childhood education and care. *Mind, Culture & Activity* 29 (3), 219–235. <https://doi.org/10.1080/10749039.2022.2133144>
- Lundy, Laura & McEvoy, Lesley & Byrne, Bronagh (2011) Working with young children as co-researchers: an approach informed by the United Nations convention on the rights of the child. *Early Education & Development* 22 (5), 714–736. <https://doi.org/10.1080/10409289.2011.596463>
- Marcussen, Jette & Hounsgaard, Lise & Bruun, Poul & Laursen, Merete Golles & Thuen, Frode & Wilson, Rhonda (2019) The family-focused care model: A nursing model to enhance child and family mental health and well-being of doubly bereaved children following parental divorce and subsequent parental cancer and death. *Journal of Family Nursing* 25 (3), 419–446. <https://doi.org/10.1177/1074840719863918>
- Melhem, Nadine & Moritz, Grace & Walker, Monica & Shear, M. Katherine & Brent, David (2007) Phenomenology and correlates of complicated grief in children and adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 46 (4), 493–499. <https://doi.org/10.1097/chi.0b013e31803062a9>
- Morgan, David (1997) Focus groups as qualitative research. A Sage University Paper. Qualitative Research Method Series 16. London: Sage.
- Munro, Eileen (2010a) The Munro Review of Child Protection—Part One: A Systems Analysis. London: Department for Education.
- Munro, Eileen (2010b) Learning to Reduce Risk in Child Protection. *British Journal of Social Work* 40 (4), 1135–1151. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcq024>
- Munro, Eileen (2011a) The Munro Review of Child Protection: Final Report - A Child Centred System. *Children Australia* 36 (3), 164–168.
- Munro, Eileen (2011b) The Munro Review of Child Protection: Interim Report: The Child's Journey. London: Department for Education.
- Muukkonen, Tiina & Tulensalo, Hanna (2018) Tutustumalla lapsi tulee näkyväksi – pienen lapsen kokemusten kuuleminen lastensuojelussa. Teoksessa Sauli Hyvärinen & Tarja Pösö (toim.) Lasten haastattelu lastensuojelussa. Jyväskylä: PS-kustannus, 329–365.

- Mäntymaa, Mirjami & Puura, Kaija (2011) Varhainen vuorovaikutus ja aivojen kehitys. Teoksessa Jari Sinkkonen & Mirjam Kalland (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro, 17–27.
- Neimayer, Robert A. & Klass, Dennis & Dennis, Michael Robert (2014) A social constructionist account of grief: Loss and the narration of meaning. *Death Studies* 38 (8), 485–498. <https://doi.org/10.1080/07481187.2014.913454>
- Olli, Johanna (2014) Tulla kuulluksi omana itsenään - Vammaisten lasten ja nuorten toimijuuden tukeminen. Teoksessa Mika Gissler & Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen & Päivi Muranen & Matilda Wrede-Jäntti (toim.): Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot-vuosikirja 2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 152–164
- Pabon, Amber Jean-Marie, & Basile, Vincent (2022) It Don't affect them like it affects us: Disenfranchised grief of black boys in the wake of peer homicide. *The Urban Review* 54 (1), 67–82. <https://doi.org/10.1007/s11256-021-00605-2>
- Patton, Michael Quinn (2002) *Qualitative Research & Evaluation Methods*. London: Sage Publications.
- Peräkylä, Anssi (1990) Kuoleman monet kasvot: identiteettien tuottaminen kuolevan potilaan hoidossa. Tampere: Vastapaino.
- Pirskanen, Henna (2023) Children's grief maps—Capturing children's grief and sorrow in family and close relationships. *Children & Society* 38 (4), 1059–1075. <https://doi.org/10.1111/chso.12783>
- Pojjula, Soili (2002) *Surutyö*. Helsinki: Gummerrus.
- Pojjula, Soili (2016) *Lapsi ja kriisi*. Helsinki: Kirjapaja.
- Protivnak, Jake J. & Scott, Holly & Herman, Emily R. & Matos, Danielle (2020) Addressing the unrecognized grief of elementary students experiencing relationship loss. *Journal of School Counseling* 18 (28), 1–20.
- Pulkkinen, Mari (2017) *Surun sylissä. Suomalaisten kokemuksia menetyksestä*. Helsinki: Kustantamo S&S.
- Pösö, Tarja (2018) Experts by experience infusing professional practices in child protection. Teoksessa Asgeri Falch-Eriksen & Elisabeth Backe-Hansen (toim.) *Human Rights in Child Protection*. Cham: Palgrave Macmillan, 111–128
- Repo, Katja & Kuukka, Anu & Eerola, Petteri (2019) Lasten kotihoito ja sen taloudellinen tukeminen: kunnallisten luottamushenkilöiden näkökulma. *Janus* 27 (1), 55–71. <https://doi.org/10.30668/janus.65766>
- Smart, Carol (2007) *Personal life. New directions in sociological thinking*. Cambridge: Polity Press.
- Smart, Carol (2011) Relationality and socio-cultural theories of family life. Teoksessa Riitta Jallinoja & Eric D. Widmer (toim.), *Families and kinship in contemporary Europe. Rules and practices of relatedness*. England: Palgrave Macmillan Studies in Family and Intimate Life, 13–28.

Vainikka

- Strolin-Goltzman, Jessica & Kollar, Sharon & Trinkle, Joanne (2010) Listening to the Voices of Children in Foster Care: Youths Speak Out about Child Welfare Workforce Turnover and Selection. *Social Work* 55 (1), 47–53. <https://doi.org/10.1093/sw/55.1.47>
- Rogof, Barbara (1995) Observing Sociocultural Activity on Three Planes: Participatory Appropriation, Guided Participation and Apprenticeship. Teoksessa James Wretch, Pablo Rio & Amelia Alvarez (toim.) *Sociocultural Studies of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press, 139–164.
- Thomas, Nigel (2002) *Children, family and the state. Decision-making and child participation*. Bristol: Policy Press.
- Trevithick Pamela (2012) *Social Work Skills and Knowledge. A Practise Handbook 3rd edition*. Berkshire UK: Open University Press/McGraw Hill.
- Vierula, Tarja (2017) Lastensuojelun asiakirjat vanhempien näkökulmasta. *Acta Universitatis Tamperensis* 2323. Tampere: Tampere University Press.
- Warner, Joanne (2015) *The Emotional Politics of Social Work and Child Protection*. Bristol: Policy Press.
- Westwood, Joanne, Featherstone, Brid, White, Sue and Morris, Kate (2014) *Re-Imagining Child Protection: Towards Humane Social Work with Families*. Bristol: Policy Press.
- Willis, Clarissa A. (2002) The Grieving Process in Children: Strategies for Understanding, Educating, and Reconciling Children's Perceptions of Death. *Early Childhood Education Journal* 29 (4), 221–226. <https://doi.org/10.1023/A:1015125422643>
- Winter, Karen (2011) *Building relationships and communicating with young children. A practical guide for social workers*. London and New York: Routledge.

Rahoitus

Lasten ja nuorten suru perhe- ja läheissuhteissa -tutkimushanke on saanut rahoitusta Suomen Akatemialta ja Alli Paasikiven säätiöltä. Hankkeen vastuullisena tutkijana on toiminut YTT, dosentti Henna Pirskanen.

English Summary

Paula Vainikka: The Relational Construction of Children's Grief and Sorrow: Shaping Knowledge of Children's Grief in Social Work Professionals' Practice

The article analyses how child's knowledge about grief and sorrow is transmitted and how it is structured as a social and relational phenomenon in the work of social workers. The analysis is based on group interview data collected in January–June 2022 (N=5; 17) and highlights three frames of interpretation: contextual-situational, relational and professional. In the contextual-situational framework, the child's grief is influenced by all the relationships around them, as well as by social and cultural factors. In the relational framework, the child's grief is examined through the actions of the adults in the child's immediate circle, while in the professional framework, the focus is on the actions of the professional and the relationship with the child. Identifying these relationships requires the professional to understand the child's situation and to build a trusting relationship so that the child can share the information generated by his or her grief. The interpretive frameworks open up a new way of making sense of the child's knowledge of grief and sorrow in the context of social work's professional encounters.